

Az innováció és képzés kapcsolata

Hosszú ideig a tudás közvetítése leginkább az iskola intézményéhez volt kötve. Hazánkban Klebelsberg 1920-as években kiteljesedő kultúrpolitikájának következtében – amely felismerte azt, hogy az iskola a legteljesebben segíti a tudás megszerzését - ugrásszerű fejlődésnek indult iskolarendszerünk. Közel egy évszázad elteltével a jelenlegi helyzet ismeretében kijelenthető, hogy egy hasonló jelentőségű ugrásszerű változásra volna szükség ma is, ahhoz, hogy a tudás megszerzése és alkalmazása végre megfelelő társadalmi értékmérővé váljon. Az utóbbi két évtizedben újra megtapasztalhattuk, hogy az egyre terjedő, már-már „trendi” mai félműveltség rosszabb a teljes tudatlanságnál, amit Klebelsberg korának oktatási reformjai is megfogalmazottan felszámolni igyekeztek. Különösen igaz ez napjaink felgyorsult és kicsire zsugorodott világában, ahol ezt a félművelt „elit” a mindenhová eljutó média követendő mintaként a társadalom elé helyezi.

A munka világában ezzel párhuzamosan az utóbbi évtizedekben erősödött meg és intézményesült az ún. „tudásipar”, amelynek célja a humán erőforrás folyamatos fejlesztése. Az élethosszig való tanulás nem új gondolat, hiszen a közmondás szerint is a jó pap, holtig tanul. A múlt század elején az ipari társadalom még valamifajta befejezett tudásban gondolkodott, tehát az iskola feladatául elsősorban egy egész életre való szakmai felkészítést szabta. Ma már a tudás megszerzése nem csupán cél, hanem a legfontosabb eszköz a társadalmi léthez.

Életünk végéig kell tanuljunk, hiszen az ismeretek rendkívül gyorsan avulnak el. Ebből következően az iskolai tanulás legfontosabb célja a diákok tanulásra, a tudás megszerzésének képességére való felkészítése és annak alkalmazására kellene legyen. Ez részben azt is jelenti, amit az utóbbi időben egyre gyakrabban hallani, hogy a módszerek begyakoroltatása, a probléma megoldás képesség javítása fontosabb kellene legyen, mint a lexikális tudástartalom extenzív bővítése. Természetesen bizonyos mennyiségű lexikális tudásra szükség van.

Azt tapasztalhatjuk, hogy sajnos a folyamatosan átalakulóban – amely sok tekintetben hibás koncepció eredménye - lévő iskolai képzés hazánkban még messze nem jutott el ennek a követelménynek a felismeréséhez. Ha szavakban néha el is hangzik olykor- olykor, hogy ebbe az irányba kellene lépéseket tenni, ez sajnos a kívánatosnál lényegesen lassabban halad. A mai napig az iskolai képzés befejezését, a diploma megszerzését a társadalom jelentős hányada egy lezárult folyamatként kezeli. Ennek leginkább az az oka, hogy a folyamatos továbbképzésnek nem csak igénye és ezzel kapcsolatosan az intézményrendszere sem működik, hanem a társadalmi elismertsége sem alakult ki.

Az iskolának óriási szerepe lehetne az un. iskolán kívüli képzési formáknak a kialakításában és működtetésében is. Sőt az egyik legfontosabb feladata éppen az volna, hogy diákjait ne elbocsássa, hanem számukra az alma mater szerepét lássa el.

A nemzetközi felmérések tanúsága szerint Magyarország sajnos valóban sok területen lemaradásban van. Arányait tekintve igen magas az iskolából idejekorán kimaradók aránya, a kor követelményei szerinti tudással sem rendelkezők túl korán esnek ki a képzési rendszerből. Ezen tény okainak elemzése messzire vezetne. A következmények azonban elszomorítóak, egyes felmérések szerint a hazai oktatási rendszerből a tanulók 20%-a funkcionális analfabétaként kerül ki. Sokan közülük később sem szereznek semmiféle szakképzettséget. Itt óhatatlanul is felvetődik a társadalom, az állam felelőssége, nem is beszélve a gyereket vállaló családokról. A szakmai képzésbe sem kerülő fiatalok a munkanélküliek, az elhelyezkedésre esélytelenek tömegét gyarapítják. A munkaadók a különösebb szakképzettséget nem igénylő munkakörökben sem szívesen alkalmaznak olyan jelentkezőket, akik a képzettség hiánya mellett gyakran szociális és kulturális szempontból is lemaradásban vannak.

Az erkölcsi nevelés hiányának hangsúlyozása nem új szakmai berkekben. A mai magyar társadalmat sújtó erkölcsi válságot sokan egyenesen ezen nevelési funkció régóta való elhanyagolásának tulajdonítják. Hiba lenne ezt egyedül az iskolarendszernek felróni, ugyanis az iskola sem tudja teljes egészében függetleníteni magát a társadalomban uralkodó viszonyoktól.

Ezzel van szoros összefüggésben az a kedvezőtlen tapasztalat, hogy az iskolában csökkent, ha ugyan nem szűnt meg a nevelési funkció. Sokak szerint ez egy tudatos, felülről irányítottan megvalósult politikai akarat szerinti folyamat. Az okok és következmények elemzése igen messzire vezetne. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a társadalom szétszakadása, a tudás elismerésének és megbecsülésének hiánya, a családból tovább örökített lemaradás is ezzel magyarázható. A pedagógusok már annak is örülnek, ha a saját gondjaikat, problémáikat meg tudják oldani, ha megfelelő színvonalon legalább az ismereteket át tudják adni. A társadalmi elismertség hiányában már sajnos nincsenek abban a helyzetben, hogy ezen az áldatlan állapoton változtassanak. Radikális mértékű, osztársadalmi szintű szemléletváltásra volna szükség ahhoz, hogy az iskola és az ott dolgozó tanár visszanyerje egykor volt igen pozitív és meghatározó szerepét.

Mi a probléma a munkaadó szemével?

Az iskolarendszerből kikerülő fiatalok felkészültsége, a munkához való viszonyulása tekintetében az alábbi főbb problémákat érzékeljük:

Az iskolai tanulás során sok minden nem válik tudássá. A képzés hatékonysága azon mérhető le, hogy a megtanulásra kijelölt tartalom, milyen hányadát sikerül elsajátítani, illetve elsajátítani. A magas színvonalú képzéshez megfelelő képzettséggel és szakmai felkészültséggel rendelkező tanárookra van szükség. A valóban birtokunkban lévő tudást vagyunk csak képesek a munka során alkalmazni. A megtanult ismeretmozaikok sablonként való alkalmazása és a kreatív módon végzett munka színvonala között óriási különbség van. Ez azzal a sajnálatos tapasztalattal is igazolható, hogy sokan több diplomával a zsebükben nem képesek kreatív munkára, míg esetleg mások, sokkal szerényebb végzettséggel, kevesebb képzeletbeli szerszámmal felszerelve, csodákra képesek.

Az iskolai tananyag tartalma is sokszor kívánni valót hagy maga után. Egyszerre van jelen az a probléma, hogy elavult, korszerűtlen ismereteket oktatnak, vagy éppen ellenkezőleg, olyan túlzottan friss tudományos eredményeket, amelyek még nem tisztultak le, az iskolai képzésbe való bevezetésük még korainak tekinthető. Más megfogalmazásban tehát azt mondhatjuk, hogy a tananyag sokszor nem kellően végiggondolt, egymásra épülő, konzisztens egészlet adó fejezetekből áll. Illetve az állandóan változó oktatási koncepciók miatt kiérleletlen rendszerek váltják egymást. Így fordulhat elő, hogy alapvető fontosságú tudás tartalmak megtanítására és begyakoroltatására nem jut elegendő idő, miközben akár feleslegesnek is nevezhető ismereteknek az átadása a jelentőségét messze meghaladó szerepet kap.

Az örökös pénziánnyra való hivatkozással az iskolai képzés túlzottan elméleti jellegű. Az utóbbi években középfokú és felsőfokú tanintézetek arra panaszkodnak, hogy nehezen tudják megoldani a gyakorlati képzést, a versenyszféra szereplői is nehezebben kaphatók az ebben való együttműködésre. Gyakori vád ugyanakkor, hogy a versenyszféra sem nyújt be jól megfogalmazott igényeket sem a közép, sem a felsőoktatás felé. A túlzottan elméletiessé lett képzés kitétele azonban sajnos nem jelenti egyben azt, hogy diákjaink mindegyike jó elméleti felkészültséggel jönne ki az iskolából. Az elmélyült elméleti tudás is feltételez ugyanis olyan gyakorlati ismereteket, megerősítést eredményező tapasztalatokat, amelyek az elméleti modellek alapjául szolgálnak.

A túlzott elméleti képzés következményének tekinthető, hogy a tanulók gyakran azt hiszik, a legkorszerűbb tudás birtokosaként jönnek ki az iskolából. Ebben a hitükben tanáraik gyakran akkor is megerősítik, ha ez nem felel meg a valóságnak, hiszen gyakran ők is teljesen elszakadtak a jelenlegi gyakorlati élettől. A korszerű és magas színvonal hangsúlyozása lehet a tanárok meggyőződése, de a jelenlegi finanszírozási gyakorlat miatti érdek is ezt kívánja tőlük.

Az egyes tudományterületek képviselői lobbitevékenységének köszönhetően mára a humán területek túltengése jellemzi általában oktatásunkat. Az államilag finanszírozott egyetemi és főiskolai képzési helyek közel 80%-a humán területnek tekinthető, míg csupán 20 %-a végez a

hallgatóknak műszaki-, természettudományi végzettséget adó szakmákban. A multinacionális vállalatok uralta gazdaság a jelenlegi helyzetben nem kreatív szakemberekre tart igényt, hanem a betanított jellegű monoton munkát végzőkre, akik a hazánkba behozott fejlesztéseket végrehajtja. Sajnos a kellenél sokkal kevesebb a lehetőség olyan fejlesztésekre, amelyek a társadalomban húzó erőként jelenhetnének meg, a jövő generációi számára a jelenlegi bajainkból a kilábalás esélyét adnák. A társadalom értékrendjét jól leképezi a továbbtanulásra történő jelentkezések, a politikai akaratot pedig a ráfordítások aránya.

Általános tapasztalat, hogy az egyre jobb körülmények ellenére jelentősen visszaesett a frissen végzettek problémamegoldó képessége. Az iskolai képzésben is igaznak bizonyul az a régi mondás, mely szerint: aki sokat markol, keveset fog. A munkahelyek többsége nem az akadémikus tudás egyszerű alkalmazását igényli, hanem az ideálistól eltérő körülmények között jelentkező problémák megoldására van szükség. Az iskolai képzésben mintapéldák, minden zavaró körülménytől megtisztított feladatok szerepelnek, s a megoldásukhoz szükséges adatok és eljárások is rendelkezésre állnak. A munkahelyeken ez másként van. Annyira másként, hogy a legnagyobb problémát éppen a tanultak és a valóság közötti kapcsolat megtalálása jelenti.

A társadalmunk értékrendjét jól kifejezi az is, hogy a jó retorikai képesség magasabb értéket képvisel, mint az elmélyült szakmai ismeretek alkalmazása. A munkahelyeken gyakori következménye ennek, hogy mindig sokkal többen vannak, akik tudják, hogy mit és hogyan kellene csinálni. Amennyiben azonban arra kerül a sor, hogy valóban el is kell végezni, nem igazán akad rá jelentkező.

Összefoglalva elmondhatjuk tehát, hogy az iskolai képzésből kikerülő fiatalok jelentős része nem rendelkezik a munkaerőpiac által igényelt készségekkel és képességekkel, reformok nélkül a jövőben sem várható javulás etekintetben. A tudásalapú társadalom ideáját örvendetes módon kezdi felváltatni az innovatív társadalom eszményképe.

Innovációra kell felkészítsen az iskola

Továbbra is szeretnénk hinni abban, hogy a magyarokban az innovációs készség megvan, csak nem tudjuk alkalmazni. Ezt a közhiedelmet fogalmazza meg Csányi Sándor a Figyelő számára 2009-ben adott interjújában is. Az állítással nem lehet vitába szállni, ugyanis a feltételek és készségek elvileg valóban megvannak, csak éppen nem élünk a lehetőséggel. Olyan érdekeltségi rendszert alakítottunk ki, amely mind a képzésben, mind pedig a társadalmi lét különböző területein képes megakadályozni az innovatív folyamatokat.

Gaszó Ferenc: Mit tehet az iskola címmel megírt elemzésben a következőt állítja:

„Egy olyan rendszer, amelyben az innováció intézményi erőforrásainak a gyarapítása helyett azok erodálása érvényesül, és ahol az alulról jövő kezdeményezés, tehát a rendszer önfejlődése nem élvez megfelelő támogatottságot, eleve alkalmatlan a kulturálisan erőteljesen tagolt magyar társadalom iskolázási esélyegyenlőtlenségeinek az enyhítésére.”

A kutatás-fejlesztés segítségével megvalósított innováció jól felkészült szakembereket igényel. A munkára való felkészítés tehát úgy fogható fel, mint a szerszámok begyűjtése, azok használatának készség szintű elsajátítása. A kérdés ezzel összefüggésben úgy is megfogalmazható, hogy a jelenlegi felfogásunk szerinti tudásra, vagy a kreativitásra kell tenni a hangsúlyt. Meggyőződésem, hogy az iskolai tanulás egyik fő célja valójában azoknak „szerszámoknak” a begyűjtése, amelyekre a mindennapokban az életünk során szükségünk lesz. A kreativitás pedig ezeknek a szerszámoknak a használatára való képességet, a felmerülő problémák segítségével való megoldását jelenti. Az erre való felkészítés pedig megfelelő tanári szakembergárdát igényel, olyat, amely a tanulók számára ezt a szemléletet is át tudja adni.

A társadalom és az annak vezetésére hivatott politika sem őszinte híve az innovációnak, s ennek megfelelően nem is értékeli és ismeri el azt, legfeljebb a szavak szintjén szereti hangoztatni az elkötelezettségét a tudomány, a kutatás- fejlesztés irányában. A mindennapokban pedig azt tapasztalhatjuk, hogy komoly akadályok gördülnek mindenfajta felfedezés, új eredmény hasznosítása elé. Amikor pedig minden akadályozó körülmény ellenére sikerül valamifajta megújulási folyamatot elindítani, akkor is gyakran azzal szembesül az ember, hogy a valódi innovációt nem ismeri el és nem is kezeli a helyén sem a szakma, sem pedig a laikus közvélemény.

Hazánk oktatási rendszere változásokért kiált. Remélhetően egyre többen meghallják ezt a segélykiáltást, s lesznek képesek tenni is azért, hogy ez a korántsem kedvező helyzet valóban gyökeresen megváltozhasson.

dr. Reith János